

Vuoden 2004 Nobelin kirjallisuuspalkinnon voittaja **Elfriede Jelinek** (s. 1946) asuu joko lapsuudenkodissaan Wienissä tai miehensä luona Münchenissä, **Adolf Hitlerin** yksityisasunnon läheisyydessä. Elfriede Jelinekin äiti eli 97-vuotiaaksi ja asui Wienin keltaisen huvilan kolmannessa kerroksessa, Elfrieden yläpuolella, vuoteen 2000 asti.

– Kuin rupisammakko, sanoi Jelinek hymyillen Ruotsin television haastattelussa.

Isä, ulonjäänyt keskitysleiriltä, ei koskaan toipunut sotakokemuksistaan, eikä siitä, ettei hän vastannut Hitlerin valtakunnan arjalaista ihmisihannetta. Jelinek kuvasi lapsuttaan helvetiksi, mutta palaa sinne jatkuvasti luomisprosessissaan; keskitysleirien uhrien luokse, juutalaisille hautausmaille. Hän kirjoittaa Menetettyä Maailmaa ja on ehkä runoilija, jota hän kuvasi Nobel -luennossaan *Abseits* (Syrjässä). Tämä runoilija laulaa ja hoitaa kuolleita omasta tilapäisestä haudastaan.

Elfrieden lapsuus oli täynnä lahjakkaita ihmisiä, joista läheisimmät (äiti oli lupaava laulajatar, isä menestyksellinen kemisti) arvostivat luovuutta, ja näin hänestä kasvoi muusikko. Hän sai ensimmäisen flyygelin jo 8-vuotiaana ja suoritti valtiollisen urkurintutkinon vuonna 1970.

Seuraavana vuonna Jelinek sai hermoromahduksen ja jäi kotiin vuodeksi. Tällöin hän aloitti kirjoittamisen ja omaelämäkerrallinen romaani *Die Klavierspielerin* (1983) on täynnä musiikkia ja kärsimystä. Elfriede Jelinek sanoi Ruotsin suurimman päivälehdessä *Dagens Nyheterin* haastattelussa 6.12.2004:

– Olisin menehtynyt, jos en olisi löytänyt kirjallisuutta. Yhtäkkiä aavistin, että destruktiivisuuden voisi muuttaa tuottavuudeksi. Vielä tänäkin päivänä polttoaineenani on tuhoamisvoima. Se viha, jota varastoin lapsuusvuosinani riittää koko elämäni ajan. Luulen, että kauhukirjallisuus miellyttää minua juuri siksi. Sehän on torjuttujen ajatusten takaisin palaamisen juhla.

Elfriede Jelinek on kirjoittanut seitsemän romaania sekä näytelmiä, joista *Prinzessindramen* on ollut ajankohtainen Tukholman Galeasenteatterissa. Nobelin palkinnon kunnia loistaa myös teatteri Galeasen näyttelijöihin. Teatterilehti *NUMMERin* lukijat äänestivät *Prinssessaadraamat* viime vuoden parhaaksi keskiruotsalaiseksi näytelmäksi.

Elfriede Jelinekin käsikirjoittama näytelmä *Prinssessaadramer* sai pohjoismaisen ensi-iltansa viime syyskuussa Tukholmalaisessa Teater Galeaseniassa. Rooleissa nähdään Ingela Olsson, Monica Stenbeck ja Anna Wallander.

Nainen vaikeuksissa

Kiistelty nobelisti kirjoittaa siitä, mistä muut vaikenevat

Itävaltalainen Elfriede Jelinek ansaitsi Nobelin kirjallisuuspalkinnon romaaneillaan ja draamoillaan, joiden musikaalinen virta on täynnä ääniä ja vastaääniä. Draamojen ainutlaatuinen kirjallinen kärsimys paljastaa sovinnaisen ajattelun järjenvastaisuuden ja pakottavan voiman.

Jelinekin tulkinta naissubjektien rajatusta toiminnasta ja naisellisuuden etemisestä sukupuolettoman, neutraalin maskuliinisuuden alaisena on kerta kaikkiaan verraton.

Vihanneskeittoja

Ruotsin television lähetykset Jelinekin Wienin kodista joulukuun toisella viikolla olivat unohtumattomia. Kirjaili-

Prinsessdramer, SVT, TV 1, 8.12 2004. Teater Galeasen, Tukholma

Ohjaus: Rickard Günther
Rooleissa: Ingela Olsson,
Monica Stenbeck, Anna
Wallander

Ruotsinnos: Magnus Lindman
Lavastus: Peter Lundquist
Puvustus: Maria Felldin
Naamiointi: Örjan Malmer
Valot: Mattie Hollosy
Tuottaja: Maria Morberg

Näytelmää voisi kuvata mustaksi naisrooli- ja identtisyysleikiksi. Henkilögalleria koostuu kolmesta naisesta, joista yksi on Prinsessa. Toiset ovat ainoastaan vanhenevia

ja täynnä unelmia Jaqueline Onassiksesta ja Marilyn Monroesta. Naiskollektiivin rakkausvaatimus on yliseksualisoitunut Prinsessan niin, ettei luonnollinen kävely tai kanssakäyminen enää ole mahdollista. Hän jää kuitenkin huoneeseen haaveksimaan kääpiöistä ja rupikonnista. Vanhenevien naisten energia purkautuu elämän materialistisiin puoliin eli vaatteisiin ja rahaan. Näyttämön ainoa huone on keittiö, ja se on täynnä pukuja ja leninkejä, mutta niiden symboliarvo ei kuitenkaan johda naisellisuuteen sillä:

– Kävelypuku on enemmän kuin minä. Naiset olettavat, että oikea naisellisuus on miesten hallinnassa ja juuri siksi ulottumattomaa. He odottavat kuitenkin miestä elämän odotushuoneessa ja kaikki housuvä-

eltä on kaivattua: rakkaus tai hoito, sillä miehet ovat tehneet heistä yksilöitä, jotka joko ansaitsevat rakkautta (rakastetut naiset) tai hoitoa (ei toivotut naiset).

Miestä odotellessa jää aikaa seurusteluun. Jackie huutaa Marilynille:

– Marilyn on lehmä ja mätänemistä.

– Lopeta, minä olen täällä, vastaa Marilyn vaaleiden kiharoiden takaa. Jaqueline jatkaa kuitenkin syyttävästi:

– Pukeudun tällä tavoin näyttääkseni, etten elätä itseäni ruumiillani. Paljon himmottu presidentinrouva-look on kuitenkin kaukana ja naiset jäävät tyytymättömänä peilin eteen:

– Anteeksi, etten ole tuon näköinen. Vähemmästäkin voisi tulla hulusi. •

Teksti: Armi Janhunen

Kuvat: Teater Galeasen / Markus Gärder

Kirjoittaja on tukholmalainen vapaa toimittaja. Hän on kiinnostunut kulttuurista, jonka lähtökohta ja subjekti on nainen.

---

jattaren koti on kaunis ja sisustettu design huonekaluilla, taiteella ja leikkikaluilla. Itse hän oli ohjelmassa kaunis ja terävä kuin metsästyshaukka. Kuparinpunaiset hiukset, punaiset huulet ja kynnet, kauniisti koristellut silmät. Vahva läsnäolo televisiokameroiden edessä viittaa menestyskasvatukseen ja -koulutuksen lopputulokseen. Hänet on yksinkertaisesti koulutettu johtamaan ja menestymään. Muita vaihtoehtoja ei ole. Ruotsin televisio eksyy talokierroksella keittiöön ja Jelinek toteaa kuivasti:

– Laitan täällä vain vihanneskeittoja.

Sitten olemme yhtäkkiä kirjastossa, jossa kirjailijatar kertoo kursailematta, että hänellä on suurempi osasto niin sanotulle huvituskirjallisuudelle. Hän on mielestäni kerta kaikkiaan vastus-

tamaton, vailla akateemista pätevyyskompleksia.

Jo pienenä Jelinek sai hoitoa torikauhua vastaan, mutta aikuisiässä kauhu jatkuu fobiana. Olisiko hänen terveydentilansa parantunut, jos hän olisi eronnut vanhemmistaan ja taustastaan? Epäilemättä, mutta samalla hän olisi menettänyt ne ehdot ja yhteydet jotka tähän asti ovat taanneet menestyksellisen kirjoittamisen. Kodin leikkikaluvuoresta Nobel -palkinnon saaja sanoi:

– Ne ovat varmasti lapsen sijaisia.

Kukaan ei pääse sovinnaisuutta paikoon. Jopa Elfriede Jelinek, joka kärsii psykkisestä sairaudesta, selvittelee ja anteeksipyyttää lapsettomuuttaan. Onko miestenkin tehtävä näin?

Jelinek kertoo, että katolinen kirkko on kritisoinut Nobel-komiteaa siitä, että he ovat valinneet sairaan naisen palkinnon saajaksi. Tämä on mielestäni kamalaa ja käsittämätöntä. Puuttuuko kirkoltakin ymmärtämys Elfriede Jelinekin kohtalosta ja suuresta kärsimyksestä? Nobel-luento *Abseits* lähetettiin suoraan Jelinekin kodista, eikä Tukholman yliopistolta kuten tavallisesti. Sitä voisi kuvata hullun runoilijan asemanmäärittelyksi.

Rohkea Jelinek kuvasi luomisprosessiaan, eroavuuttaan ja vieraantumistaan omista teksteistään. Kuinka runoilija voisi kokeakaan sanat omikseen, kun elämä ja ihmiset pettävät ja elämä riutuu normaalien varjossa?

Tuuli nielee Jelinekin sanat ja ne joutuvat vieraille, jotka tietävät arvostaa ja hoitaa niitä paremmin kuin hän itse. Ne istuvat jo Nobel-komitean syllissä kuin silittämistä ja pajaamista kaipaavat kissat. Mitä hullu runoilija lopulta omistaakaan, kun sanatkaan eivät enää kuulu hänelle? Runoilija kääntyy ruumisarkussaan, sillä analyttinen etäisyys, joka kerran mahdollisti kirjoittamisen on kasvanut tukahduttavaksi pakkopaidaksi.

Bambiland vuodelta 2003 todistaa Irakin sodan raakuutta ja on kirjoitettu mieskuorolle kuten antiikin draama. Jelinekin tekstit ovat usein kriittisiä ja käsittelevät naisroolia, syrjintää, väkivaltaa, sodan hulluutta, yliseksuaalisuutta ja kaupallisuuden pintapuolisuutta. Kirjailija puhuu myös Itävallan synkästä menneisyydestä:

– Minä revin haavoille, koska kukaan muu ei tee näin. •